

Comunicant Pau: una aventura en la muntanya de les mil formes

M. Carmen Gascón Baquero

Fundación Seminario de Investigación para la Paz. Saragossa

Els mitjans de comunicació poden tenir un paper actiu en la creació d'una Cultura de Pau; és necessari conèixer-los millor, analitzar-los críticament, admirar-nos de la seva creativitat i aplicar els seus llenguatges a les nostres utopies. Moltes persones i grups ja han començat a recrear-los.

Resulta una apassionant i complicada aventura escalar diàriament cims d'informació, navegar pels insòlits llacs d'Internet... fins i tot sobrevolar el món i les seves cultures, asseguts al nostre sofà com un globus aerostàtic; ¿i si ens aturem una estona a pensar i a sentir conscientment?, perquè, ¿els mitjans de comunicació poden potenciar la Cultura de Pau?

Contràriament al que de vegades es creu, ni escoltar la ràdio ni veure la televisió són activitats passives, perquè romanem mentalment actius, magnetitzats i enlluernats durant el temps que estem davant d'un mitjà de comunicació. ¿Ens estaran donant la mà perquè ens moguem segurs cap a...? ¿No deuen ser subtils empentes expressades en forma d'oracle? Oracles en forma de declaració, de tafaneria... però, ¿per què no ens endinsem en el món dels mitjans de comunicació tan lleugers com sigui possible sense idees preconcebudes i amb afany de crítica, reivindicació i amb aspiracions utòpiques? És una aventura que cadascú va veient i vivint de forma diferent.

Mapes: alfabetització audiovisual

La naturalesa dels mitjans de comunicació és hostil i apassionant en la mateixa mesura i cal conèixer-la. L'alfabetització mediàtica és la col·lecció de mapes imprescindibles per moure'ns amb certa llibertat i seguretat cap a uns horitzons de Pau. Uns mapes, de gramàtica audiovisual, que cadascú va adaptant i completant. Entre tots ells avui jo escullo els pioners materials didàctics que des de fa anys genera el grup COMUNICAR, la innovadora i crítica revista dirigida al públic jove i educadors Global Express d'INTERMÓN OXFAM i el programa per treballar el públic infantil Enrédate d'UNICEF; també les rigoroses i pràctiques investigacions del Consejo Nacional de Televisión de Chile i de Media Awareness Network i les invitacions a la sorpresa, a la crítica i a la creació de www.educaclip.net, de www.consumehastamorrir.com i www.adbuster.org.

Però els mapes, en una aventura cap a la Pau, necessiten ser mirats amb calma i debatre els camins que mostren i els que amaguen, els que poden arribar a ser, els que són molt difícils de transitar...; així, podem debatre assumptes com «Mostrar suposa seleccionar?» o «Veig i/o escullo el contingut amb què em sento més representat?»; com influeix en la nostra opinió la imatge que els mitjans ens mostren de determinades persones, països...?, quins objectius i preocupacions globals van sorgint en nosaltres recolzats pels media?

Si els dos paràgrafs anteriors es referien als mapes com a metàfora de la necessitat d'alfabetització audiovisual, ara invito a mirar mapes en el sentit literal de la paraula a través de WORLDMAPPER www.sasi.group.shef.ac.uk/worldmapper/index.html mostrant el món amb altres dimensions i categories. Estem desenvolupant la flexibilitat mental, bàsica per ser capaç de veure amb més perspectives i ser capaç de posar-nos en el lloc de l'altre. ¿I si mirem un mapa del Mediterrani orientat com un riu, en una vora Europa, en l'altra Àfrica? En els mapes també importa l'enquadrament.

Predicció: núvols de violència i sobreinformació

El temps es mostra borrascós; en la nostra aventura cap a una cultura de Pau els mitjans són i es prediuen violents; ho afirmo des de la definició de violència de R. Litke: «la negació de la capacitat de la persona», i per això, tot allò que redueix o anul·la total o parcialment la capacitat de cada un de nosaltres per actuar i interactuar, tant respecte a la integritat física com a la capacitat per adoptar decisions. Els mitjans arriben cada dia com tempestes de violència física i psicològica, però també de violència estructural, la que va contra la vida

humana en general, com pot ser un sistema econòmic que generi bosses socials de misèria econòmica o de misèria cultural.

Però anem preparats; els actuals mitjans ens permeten estar més comunicats que mai; cal fomentar l'entusiasme, el desig de conèixer, les ganes d'actuar... perquè així els blogs, els vídeos domèstics, les revistes de poca tirada, les ràdios comunitàries... seran ponts a llocs inimaginables amb emoció assegurada i més justícia.

Potenciar la sorpresa, el dubte i l'emoció és possible des de qualsevol mitjà: ja sigui la revista *Colours* de Bennetón (quantíssim món es veu analitzant-la), els vídeos de Youtube a partir d'una paraula concreta (quants som un de tants i dels qui no volen ser-ho)..., les lletres de grups musicals (quines possibilitats tenen les cançons de Ska-p per iniciar un debat amb adolescents!!!), o buscant en la xarxa arts visuals d'altres cultures (Shatana, Interntional Artist Workshop a Jordània, Festival Urbano de Performance a Gemblangam, Indonèsia...). Europa ja té menys núvols i quedem impressionats de tants festivals artístics... que se celebren al món. Sobreinformats sempre dels mateixos assumptes, creiem que en altres llocs hi ha massa problemes o poca societat civil involucrada en la recerca de solucions. A qui li interessa que creguem això?

Vull destacar que empíricament s'han constatat tres conseqüències negatives lligades al fet de veure violència en els mitjans, tot i que cal precisar que no són necessàriament causa-efecte. **Influència directa en la conducta** (1) **Dessensibilització davant la violència real** (2) i quelcom que exigeix una reflexió especial: **La percepció distorsionada i negativa de la realitat** (3). Una persona amb una percepció del món com un lloc perillós i una visió de l'ésser humà, del veí, com algú miserable, difícilment s'aventurarà a treballar en equip, a proposar solucions, a compartir incerteses en aquest món complex.

Sobre aquest tema la UNESCO, en la monografia titulada *La violencia y el terror en los Medios de Comunicación de masas* (1990), assegura que culpar els mitjans de l'agressió o de la violència distreu l'atenció d'altres influències socials més importants, i M. Bisbal afegeix que queden per explorar fenòmens encara més rellevants que la violència en els mitjans, com són:

- Les **legitimacions i il·legitimacions de la violència** factual de la vida.
- Les **frustracions**, estimuladores de violència per les contradiccions entre les metes d'èxit divulgades pels mitjans i les possibilitats d'assolir-les.
- Els processos de **desestructuració de la personalitat infantil** en les famílies difoses i de personalitat fronterera en els adolescents.
- L'**estereotipatge** sistemàtic de conflictes ritualitzats contra les minories ètniques, contra grups divergents o marginals.

Brúixoles: cap a la diversitat cultural

No tenim una única brúixola en la nostra aventura cap a la Pau. Però procurem usar les que marquen en direcció a la diversitat cultural, imperatiu ètic inseparable del respecte a la dignitat de la persona humana.

Analitzem i recreem els mitjans des d'aquests criteris: els drets culturals són part integrant dels drets humans i «tota creació té els seus orígens en les tradicions culturals però es desenvolupa plenament en contacte amb d'altres. Aquesta és la raó per la qual el patrimoni, en totes les seves formes, ha de ser preservat, valorat i transmès a les generacions futures com a testimoni de l'experiència i de les aspiracions humanes, a fi de nodrir la creativitat en tota la seva diversitat i instaurar un vertader diàleg entre les cultures. UNESCO. Article 7 de La Declaració Universal de la Diversitat Cultural, 2001.

La veu dels grups minoritaris, les propostes de la gent de totes les edats... són imprescindibles perquè l'«Infoentreteniment» no sigui la forma de veure el que d'altres viuen perquè un mateix no és capaç de fer-ho. **Podem ser protagonistes** de la nostra vida, de la nostra convivència i no sols espectadors.

Des de l'humor d'Eneko o d'El Roto, **des de la premsa digital de països llunyans** geogràficament al nostre, des dels vídeo-clips... podem contemplar mons ocults plens de crítica i vitalitat. Fins i tot les persones virtuals poden ser un recurs per a l'autoreflexió i l'autotransformació. Sherry Turkle assegura que «havent creat literalment els nostres mons en línia, podem utilitzar les comunitats que hem construït dintre de les nostres màquines per millorar aquelles que s'hi troben fora. De la mateixa manera que l'antropòleg que torna a casa després d'una estada en una cultura estrangera, el viatger virtual pot tornar al món real amb una major capacitat de comprendre allò que és arbitrari i pot ser canviat».

Caminar en una vida-laberint on es cuida la diversitat cultural és una gran oportunitat però implica també molts riscos i alguna «inesperada» decepció. Com ens recorda Edgar Morin, i en ocasions la nostra pròpia experiència, el fet inesperat arriba a ser possible i es realitza; històricament el fet improbable

ocorre més que el probable; sapiguem, aleshores, **confiar en el fet inesperat i treballar per al fet improbable.**

Nous camins: entre estereotips i futurs

En aquest viure global tot és inestable i complex. La realitat no és evidentment llegible; aprendre i conèixer són aventures incertes que comporten en si mateixes i permanentment el risc de desvari, de desànim i d'errors. Davant de tanta complexitat, els humans necessitem simplificar tot allò que hem vist i viscut. A més necessitem donar sentit a realitats de les quals tenim poca informació.

Des de petits la societat ens proposa pautes de comportament i models de referència per a tota la comunitat. Però, ¿es pot ser rigorós i flexible al mateix temps amb aquestes pautes i models? Per què són necessaris? Som conscients de com contribueixen a perpetuar l'ordre social establert?

Tots i tota societat caminem entre estereotips. Són dreceres que donen seguretat aparent i ens porten al fet previst, així sorgeixen els prejudicis. En moltes ocasions els camins coneguts no eviten pensar d'una manera crítica i justifiquem les nostres accions, conservem les nostres idees i discriminem els «altres», i els veiem com una amenaça i un problema.

Podem preguntar-nos **quins estereotips es reforcen i quins es debiliten en focalitzar l'atenció en determinats personatges, escenaris i/o temes.**

Les Recomanacions del Consell Audiovisual de Catalunya sobre el tractament informatiu de la immigració i les propostes del Col·legi de Periodistes de Catalunya en la seva comissió Mitjans i Xenofòbia són dos treballs i esperançadors exemples de com els professionals estan preocupats pel tema. En tot el món **hi ha moltes organitzacions ocupades**; citaré HUMAN RIGHTS WATCH www.hrw.org ALTERNET: www.alternet.org, CANAL SOLIDARIO www.canalsolidario.org COMMON GROUND www.sfcg.org/ INDYMEDIA DC Centro de Medios Independientes www.indymedia.org .

I en aquest món d'imatges ¿per què no complementar-lo amb un diccionari per desarmar la paraula, com ha creat des de Colòmbia MEDIOS PARA LA PAZ? www.mediosparalapaz.org

Jo us invito a mirar les persones i circumstàncies imaginant futurs per a elles. Servirà d'exemple la campanya publicitària amb el lema «WE SEE» (Vegem). A través de fotografies es mostren persones de diferent edat, raça o professió en el seu context present i amb els seus somnis començant a fer-se realitat. Si no ens atrevim a somiar futurs millors, tot allò que ens comuniquen els mitjans ho observarem com cansats caminants cegats i abandonats.

Els mitjans de comunicació moltes vegades són considerats com déus, però ja Eurípides pregonava que **els déus no donen gaires sorpreses**; que el fet esperat no sempre es compleix i per al fet inesperat un déu obre la porta. Molts, des de les muntanyes de les mil formes, creem i recreem camins perquè els nostres horitzons siguin visibles i estiguin comunicats entre si.

BIBLIOGRAFIA

CONTRERAS. F. R. i SIERRA F. (2004): *Culturas de guerra. Medios de Comunicación y violencia simbólica*. Universitat de València.

ENEKO (2006): *Mentiras, medias verdades y cuartos de verdad*. Ediciones Sins Entido. Madrid.

GARCIA MATILLA, A. (2003): *Una televisión para la Educación. La utopía posible*. Ed. Gedisa. Barcelona.

GARCIA SIBERMAN S. i RAMON LIRA L. (1998): *Medios de comunicación y violencia*. Fondo de Cultura Económica. Mèxic.

GASCON BAQUERO, M. C. (1996): *Creatividad Mass-Mediática. Hacia un altavoz participativo o como recrear los Medios de Comunicación*. Universidad de Santiago de Compostela.

GASCON BAQUERO, M. C. (2008): *Comunicando Paz. Hacia otros medios de comunicación desde el mismo laberinto*. Ed. Popular. Madrid.

GIRÓ, X. Coord. i altres (1999): *La premsa i el sud: informació, reptes i esquerdes*. SOLC. Barcelona.

GRUPO DE APRENDIZAJE COLECTIVO «COMUNICACIÓN POPULAR» (2003): *Técnicas de Desinformación. Manual para una lectura crítica de la prensa*. Ed: «Sentimientos kontra el poder» y Escuela Popular de Prosperidad. Madrid.

OROZCO-GÓMEZ G. (1996): *Miradas latinoamericanas a la televisión*. Universidad Iberoamericana. Mèxic.

PEREZ TORNERO, J. M. (1994): *El desafío educativo de la televisión*. Paidós. Barcelona.

SANMARTIN, J. (coord) (2004): *El laberinto de la violencia. Causas, tipos y efectos*. Ed. Ariel. Barcelona.

UNESCO (1990): *La violencia y el terror en los Medios de Comunicación de Masas*. París.

La URL d'aquest article és:

[http://www.senderi.org/modules.php?
op=modload&name=News&file=article&sid=1118&mode=&order=0](http://www.senderi.org/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1118&mode=&order=0)

© Senderi, educació en valors, 2004